

Aradi András

Hangsúlykérő és hangsúlykerülő igék a magyar mondat szerkezetben

1. Bevezetés

Témaválasztásomat – háttérben a magyar mint idegen nyelv tanításának szempontjaival és tapasztalataival – többek között olyan gyakorlati kérdések ösztönözték, mint például: mi korlátozza azt, hogy egy mondatunk igével kezdődjön, vagy más oldalról közelítve, vannak-e olyan igéink, amelyek nem szerepelhetnek igei nyomatékú mondatok állítmányaként. A kérdések megválaszolása összefügg a címben jelzett hangsúlykerülő és hangsúlykérő igék nyelvéírásunkban való számontartásával, jelentésbeli és szintaktikai sajátosságaik feltárásával. E két igecsoport megkülönböztetését és vizsgálatát mindenekelőtt azokhoz a kutatásokhoz köthetjük, amelyek valamilyen módon – esetleg kritikai szemlélettel – kapcsolódnak a magyar mondat szerkezetnek a generatív nyelvelmélet keretében történő leírásához.

Komlósy Andrásnak a témában alapvető tanulmánya, amely *Fókuszban az igék* címmel jelent meg 1989-ben (Komlósy 1989), É. Kiss Katalin akkori generatív modelljében hiányosságokat állapít meg, s ezekből kiindulva jut el a hangsúlykerülő és hangsúlykérő igék csoportjának sok szempontú bemutatásához; ugyanakkor lezáratlan kérdéseket, megoldatlan problémákat is jelez az igecsoportokkal kapcsolatban. A két vizsgált csoportba nem tartozó igéket, tehát igéink többségét a szabályos ige terminus jelöli. A továbbiakban részletesebben a hangsúlykerülő igékkel foglalkozom.

2. A hangsúlykerülő igék fő sajátosságai

Támaszkodva Komlósy András tanulmányára, a következőkben a hangsúlykerülő igék szembevető jelentéstani, szintaktikai vonásait foglalom össze. A hangsúlykerülő igék önálló igecsoportként való megkülönböztetésének alapja, hogy grammatikus mondatainkban – egy-két sajátos mondatípust leszámítva – nem kaphatnak erős nyomatékot, hangsúlytalanul alkotnak szerkezetet valamilyen előttük kötelezően megjelenő hangsúlyos bővítménnyel. Ez a szabályszerűség a mondat szerkesztés ta-

nításakor a gyakorlat nyelvén azt jelenti, hogy ezek az igék nem állhatnak mondatkezdő helyzetben, mivel mondatainkat csak nyomatékos viselő ige kezdheti. Ezért 1.a), b) egyértelműen hibás szemben a 2.a), b) mondatokkal.

- 1.a)*Töltöttük a nyarat a Balatonnál.
 b)*Tartozik a helyzet tisztázása az igazgatóra.
 2.a)'Élveztük a nyarat a Balatonnál.
 b)'Törekszik az igazgató a helyzet tisztázására.

(A szimpla hangsúlyjel a szó előtt a normál, nem kontrasztos nyomatékos jelöli, ilyenkor a mondat semleges értelmezést kaphat. A kettőzött hangsúlyjel a szembeállító nyomatékos jele, kontrasztív fókusz előtt áll.)

Természetesen az alábbi 3.a), b) mondatok, melyekben a hangsúlykerülő ige nem mondatkezdő helyzetben van, igehangsúlyos mondatként értelmezve ugyanúgy agrammatikusak, mint az 1.a), b) mondatok, igaz kevésbé látványosan mutatják a mondatok hibáját.

- 3.a)*A Balatonnál 'töltöttük a nyarat.
 b)*Az igazgatóra 'tartozik a helyzet tisztázása.

A hangsúlykerülő igékkel szerkesztett grammatikus mondatokban az ige előtti bővítmény kap erős vagy legalábbis relatíve erős nyomatékos, ahogy a 4.a), b) mondatok mutatják. Szembeállító hangsúly nélkül ezek a mondatok semleges, narratív közlésként értelmezendők.

- 4.a)A 'Balatonnál töltöttük a nyarat.
 b)Az 'igazgatóra tartozik a helyzet tisztázása.

Az előzőekben tulajdonképpen a hangsúlykerülő igék alaptulajdonságát, a velük alkotott mondatok leglényegesebb szerkesztésbeli korlátját fogalmaztuk meg, illetve a helyesen szerkesztett mondatok egy részének lehetséges interpretálását mutattuk be.

3. Szórendi változatok, az igék határozott és határozatlan bővítményei

Külföldi tanulóink írásos munkáinak / szóbeli megnyilatkozásainak javításakor nyilván nem elegendő az esetleges hibás igei mondatkezdések korrekciója. Emellett szükséges a hangsúlyozási lehetőségeket befolyásoló, és a mondatjelentést sajátosan

módosító szórendi változatok bemutatása is. További tisztázást kíván tehát, hogy a hangsúlykerülő igékkel alkotott mondatok különböző szórendi változatai hogyan viszonyulnak egymáshoz. Komlósy említett cikkében megfogalmazza azt a szabályszerűséget, hogy a hangsúlykerülő ige határozott bővítményei közül – fókuszpozícióban, közvetlenül az ige előtt állva – csak az egyik bővítményfajta engedi meg a mondat semleges értelmezését. Ez a bővítmény rendszerint (hely)határozó ragos szóalak: a 4.a), b) mondatokban *a Balatonnál, az igazgatóra*. A határozott alany vagy tárgy, ha fókuszpozícióban van, kötelezően jelölt hangsúlyú lesz, kontrasztos értelmezést kap, ahogy az 5.a), b) mondat mutatja.

- 5.a) Kati a ’nyarat töltötte a Balatonnál.
 b) Az igazgatóra a ’helyzet tisztázása tartozik.

Az előző megállapításokat azzal egészítem ki, hogy ha névelőtlen főnév áll alanyi vagy tárgyi szerepben az ige előtt, akkor már lehetséges a mondat semleges értelmezése a 6.a), b) és 7.a), b) példák szerint.

- 6.a) Kati ’heteket töltött a Balatonnál.
 b) ’Fontos ügyek tartoznak az igazgatóra.
 7.a) A felületes ellenőrzésből ’baj származott.
 b) A gyorsajtás ’balesetet okozott.

A határozott és határozatlan névszói mondatrészekkel alkotott és eddig bemutatott szórendi variánsok további típusokkal egészíthetők ki. Nézzünk egy következő típust, szórendi szembeállítást a hangsúlykerülő igék egy jelentésánál jól elkülöníthető csoportjából. Komlósy példásorában nem szerepel az az igei alcsoport – ezért is térek ki erre részletesebben –, amelynek igéi teljes vonzatszerkezetükkel ok-okozati kapcsolatot fejeznek ki, előzmény-következmény viszonyt fogalmaznak meg. Ilyen igék pl. *valami okoz valamit, valami eredményez valamit, valami történik valami miatt, valami vezet valamihez*. (Első megközelítésre talán furcsának tűnhet, hogy ezek a viszonylag nagy gyakorisággal előforduló, „tartalmas jelentésű” igék a hangsúlykerülők közé tartoznak.) A szórend-határozottság-mondatjelentés hármas összefüggésének szempontját alkalmazva tanulságos megvizsgálni, hogy az oksági viszonyt jelölő tranzitív igék esetén hogyan változik a mondat értelmezése, egyáltalán interpretálhatósága, ha az ige előtti pozíciót a határozott alany vagy a határozott tárgy foglalja el. Úgy is feltehetjük a kérdést, hogy melyikük alkalmasabb a fókuszszerep betöltésére. A 8.a) és b) mondat összevetése azt mutatja, hogy ha mindkét bővítmény határozott, és így feltehetően egy konkrét, egyedi eseményt ír le a mondat, akkor az alany közvetlen ige előtti pozíciója esetében lehetséges a

mondat semleges közlésként való értelmezése is 8.a)-nak megfelelően. Az ige előtt álló határozott tárgy viszont erőteljes szembeállítást, kontrasztív fókuszot képvisel a 8.b) mondat szerint.

8.a) A robbanást a 'nagy nyomás okozta.

b) ?A nagy nyomás a "robbanást okozta. (de a tűz nem emiatt keletkezett)

c) A nagy nyomás 'robbanást okozott.

A 8.b) elé óvatosan kitett kérdőjel arra utal, hogy ha az *okoz* jelentéstípusú igék előtt fókuszpozícióban határozott tárgy áll, egyes mondataink nehezen interpretálhatók. De hozzá kell tenni, hogy ez erőteljesen függ a kifejezések lexikájától, a mondat bővítettségétől. Az ige előtti névelőtlen tárggal a kérdéses mondatok természetesen hibátlanok: a 7.b) és 8.c) példák képviselik ezt a mondatváltozatot. Bennük a névelőtlen tárgy valójában igemódosító, és mint ilyen, az igével együtt egy cselekvésfajtát, eseménytípust jelöl magában foglalva bizonyos általánosítást is.

A határozott bővítményekkel álló, az előzőekben vizsgált mondatok esetén, az alanyi és a tárgyi mondatrészek eltérő viselkedése, úgy gondolom, a grammatikai kategóriákkal tükrözött valóságviszonyokra vezethető vissza. A kérdéses igék (*okoz, eredményez, gerjeszt*) tárgya az okozatot, következményt jelöli, míg az alany az ok, az előzmény jelölője. A 8.a), b) mondatok azt mutatják, hogy természetes közlés esetén az okozatot jelölő tárgy a mondat információs szerkezetében inkább a téma szerepébe kívánczik, az okra utaló alany pedig az újságoló mondatszakasznak, a rémának lesz hangsúlyos kezdő kifejezése. (A mondat szerkezet ilyen „működését” alátámasztja, hogy igekötős ige esetén fordított szórendet használunk: *A robbanást a nagy nyomás idézte elő.*)

Pragmatikai megfontolások alapján mindez természetesnek tűnik. A következmény, az okozat, noha időben követi a kiváltó okot, rendszerint szembeötlőbb, kézzelfoghatóbb, mint az ok, a következményt jelölő tárgy ezért is alkalmasabb az ismertség információs szerepére, így a téma funkció betöltésére a mondatban. Gondoljunk arra, hogy valamely okra visszavezethető esemény megismerésekor természetes kérdéseink általában az ismeretlen okra vonatkoznak, és például így hangzanak: *Mi okozta a robbanást?; Miért történt a baleset?*

4. A hangsúlykerülő igék állománya

A következőkben a hangsúlykerülő igék állományával és osztályozásuk kérdéseivel foglalkozom. Komlósy hangsúlykerülő igéket bemutató rendszerezésében 63 ige, pontosabban igei jelentés szerepel tizenhét alcsoportba osztva (Melléklet

I./A). Vannak igealakok, lexémák, amelyek több alcsoportba is beletartoznak eltérő jelentésekben és vonzattal; pl. a *van* ige négy, az *áll* igealak öt alcsoportban is megjelenik. Rövid áttekintés során is látható, hogy a csoportosítás elsődleges, részben formai szempontja az igei vonzatkeret; az azonos vonzatkerettel álló igék kerülnek egy csoportba, így alakul ki a tizenhét alcsoport. Természetesen ebben az osztályozásban jelentéstani szempontok is érvényesülnek. Az azonos vonzatok az alcsoportokban részben szinonim jelentésű, részben azonos általános jelentéstípusú igékhez tartoznak. (Komlósy (i), (ii) alcsoportjában a lokális és statikus jelentés a meghatározó.)

A besorolások a vonzatszerkezet pontos meghatározását és a különböző jelentések világos elkülönítését kívánják meg. Ugyanis ahogy egy több jelentésű igei lexéma a hangsúlykerülő igék több alcsoportjába is beletartozhat, úgy előfordulhat az is, hogy ugyanazon lexéma valamelyik további jelentésében a szabályos igék csoportjába sorolandó. Az ilyen jellegű mérlegelés fontosságára figyelmeztet Komlósy a következő megfogalmazásban: „... nem a pusztán igék sorolódnak be az osztályokba, hanem mindig egy-egy ige egy bizonyos vonzatkerettel, sőt ezen belül is egy bizonyos jelentéssel ...” (Komlósy 1989, 182) A szerző utal arra is, hogy ő ezt az osztályozást nem végezte el az egész magyar igeekészletre vonatkozóan, és máshol jelzi azt is, hogy igéink szisztematikus áttekintése során nagy számban találhatunk további hangsúlykerülő igéket. Részben ezen ösztönzés alapján Komlósy listáját mintegy huszonöt további igével, igei szerkezettel egészítettem ki, ezek a Melléklet II. részében találhatók.

Hadd emeljek ki ezek közül egy példát a besorolás fentebb taglalt kérdésének szemléltetésére. A *fejlődik* ige a *valami valamiből fejlődik (keletkezik)* és a *valami valamivé fejlődik (válík)* jelentésben és vonzatszerkezettel a hangsúlykerülő igékhez tartozik, míg a *valaki/valami fejlődik (gyarapodik, tökéletesedik)* jelentésben a szabályos igék csoportjába sorolandó, ahogy 9. mondatai mutatják.

- 9.a) A két vegyület reakciója során 'mérgező gázok fejlődnek.
- b) Az elmúlt évek alatt a település 'várossá fejlődött.
- c) Az utóbbi időben 'fejlődött a nyelvtudásod.

Nyilvánvalóan a kiegészítésben megadott igék is az igeállománynak csak igen részleges vizsgálatából származnak, és az is biztos, hogy az igecsoporthoz egészének áttekinthető rendszerezéséhez további jelentéstani és mondattani szempontok alkalmazása szükséges. A még regisztrálásra és rendszerezésre váró hangsúlykerülő igék feltehetően nagy számából és mondattani viselkedésük változatosságából az is következik, hogy a magyarnyelv-tanítás szempontjából nem is könnyű feladat

ennek az igecsoportnak a bemutatása, a szórendi változatok helyes alkalmazását is magába foglaló feldolgozása.

5. *Az igecsoportok a magyar mint idegen nyelv leírásának és tanításának látókörében*

Ezen a ponton szeretnék kitérni két olyan munkára, melyek elsődlegesen a magyar mint idegen nyelv leírása és tanítása szempontjából foglalkoznak a témánkat jelentő két igecsoporttal (egyébként írásom célja az is, hogy az ilyen jellegű munkákra felhívjam a nyelvtanításban érdekeltek figyelmét). Az egyik munka Hegedűs Rita *Magyar nyelvtana* (Hegedűs 2004), a másik a Szita Szilvia és Görbe Tamás könyve, mely rendszerezett nyelvtani összefoglalásokat és gyakorlatokat kínál használóinak *Gyakorló magyar nyelvtan* címmel, angol nyelvű magyarázatokkal is (Szita–Görbe 2009). Hegedűs Rita könyvének *Összefüggések* című fejezetében Komlósy listája alapján néhány példát hoz a két ige típusra, és tömör jellemzést ad legfontosabb szemantikai tulajdonságaikról, szórendi viselkedésük meghatározó vonásairól. A hangsúlykérő igeikről szólva kiemeli, hogy esetükben maguknak az igeiknek vagy az ige közvetlenül megelőző bármely mondatrésznek a nyomatéka a semleges hangsúlynál erőteljesebb, így a velük alkotott mondatok – ahogy a 10.a), b) példák mutatják – nem lehetnek narratív jellegűek (Hegedűs 2004, 297):

10.a) Petit ”érdeklik a számítógépes játékok.

b) Petit a ”számítógépes játékok érdeklik.

Szita Szilvia és Görbe Tamás könyvük szórendi fejezetében foglalkoznak a hangsúlykérő és hangsúlykerülő igeikkel. A többi nyelvtani résztémánál alkalmazott feldolgozási módjukat követve a leíró részben jól használható szabályokat fogalmaznak meg a két igecsoport szórendi tulajdonságairól, és az angol nyelvi megfelelőt is közlő táblázatban mutatják be a legfontosabbnak tartott igeiket. Majd – és ezt külön üdvözölni lehet – az igecsoportok szórendi viselkedésének lényegét jól megértető és a megfelelő mondat szerkesztési szabályok ismeretét ellenőrző szellemes gyakorlatok következnek (mindez két terjedelmes oldalon). Didaktikai tanácsuk: „Ezeket [az igeiket] ajánlatos kívülről megtanulni, már csak azért is, mert nincs belőlük sok” (Szita–Görbe 2009, 254). Ezzel a tanáccsal – már csak a kérdéses ige mennyiségéről korábban mondtak alapján is – véleményem szerint csak részben lehet egyet-érteni, kissé félrevezető a megállapítás. Persze a „kivülről tanulás” a leggyakoribb igeik, legfontosabb jelentések esetén követendő módszer lehet.

6. Párhuzamos kutatások a két igecsoporthoz

A következőkben olyan nyelvészeti kutatásokra szeretnék kitékinteni, amelyek más terminológiát használva és más szakmai kérdéseket, célkitűzéseket középpontba állítva ugyan, de vizsgálták vagy legalábbis érintették nyelvünknek a két kérdéses igecsoporthoz köthető jelenségeit, szabályszerűségeit. Konkrétan arra gondolok, hogy a hangsúlykerülő és a hangsúlykérő igék leírása Komlós Andrásnál, valamint az erős és gyenge szemantikai töltésű igék megkülönböztetése Klaudy Kingánál, továbbá részben a határozottsági korlátozás elemzése Szabolcsi Annánál valójában egymással összefüggő nyelvi tényekre irányuló kutatások voltak az 1980-as évek második felében és a 90-es évek során, bár többnyire egymástól függetlenül folytak. S talán hasznos lenne egyfajta szintetizáló, akár tudománytörténeti szempontú áttekintés róluk.

Klaudy Kinga *Fordítás és aktuális tagolás* című munkájában (Klaudy 1987) mondataink téma-réma szakaszainak vizsgálata során jut el két jól megkülönböztethető igecsoporthoz leírásához, a mondattagolásban és a rémaszakasz alakításában betöltött szerepük tisztázásához. Ez a két igecsoporthoz nála az erős szemantikai töltésű és a gyenge szemantikai töltésű igék csoportja. A csoporthoz tartozó igék igemódosító nélküli igealakok, ahogy (3 kivétellel) Komlós példasorainak hangsúlykerülő és hangsúlykérő igéi is azok. Klaudy ezeket az igéket a mondat kommunikatív szakaszhatárának kijelölése szempontjából vizsgálja, és az erős szemantikai töltésű igékről (pl. *akadályoz, hátráltat*) megállapítja, hogy ezek önmagukban is képesek a rematikus szakasz határának jelölésére. Ez a jellemzés tulajdonképpen más megközelítésben a hangsúlykérő igecsoporthoz is érvényes, hiszen azt emeli ki, hogy ezek az igék nyomatékot viselve állhatnak az igei csoport élén, akár mondatkezdő helyzetben is.

Igaz, Klaudy leírása a hangsúlykerülő igékről nem engedi meg, hogy az ilyen ige előtt álló bővítmény, vonzat hangsúlyos legyen. Ez pedig (a vonzat hangsúlyossága) nem zárható ki a hangsúlykérő igékkel alkotott mondatok esetében sem, ahogy a 10.b) mondat mutatja. Az ellentmondást a leíráshoz fűzött lábjegyzet oldja fel, melyben a szerző utal a hangjelettel megvalósítható nyomatékadásra, de ezt az írott szövegekre irányuló elemzéseiben nem tartja figyelembe vehetőnek (Klaudy 1987, 26).

A gyenge szemantikai töltésű igealakok (pl. *okoz, vezet valamire*) akárcsak a hátravetett igemódosítóval álló igék, a tőlük balra álló főnévi kifejezéssel mint rémacsúccsal alkotnak szerkezetet, és önmagukban nem állhatnak a rémaszakasz, az igei csoport élén. A leírásban szereplő rémacsúcs valójában a hangsúlykerülő igékkel alkotott mondat fókuszpozícióját kötelezően kitöltő hangsúlyos kifejezésnek felel

meg. Klaudy gyenge szemantikai töltésű igéi így a másik igecsoportunkkal, a hangsúlykerülőkkel mutatnak párhuzamot, illetve többnyire azonosságot.

A másik érintkező kutatási terület, amelyet csak utalásszerűen említek, a határozottsági korlátozás (*definiteness effect*), ennek a jelenségnek máig sincs egységesen elfogadott elméleti magyarázata (vö. Szabolcsi 1986, Maleczki 2000). A határozottsági korlátozás fő tartalma: bizonyos igék megkövetelik, hogy valamelyik bővítményük határozatlan, illetve nem-specifikus névszói kifejezés legyen. A határozottsági korlátozás alá eső igék között egyaránt vannak szabályos és hangsúlykerülő igék is. A szerteágazó kérdéskörből egyetlen, a hangsúlykerülő igék csoportjában érvényesülő szabályszerűséget emelek ki: ahogy 11.a), b) példák mutatják, abban a speciális esetben, amikor a hangsúlykerülő ige nyomatékot viselve jelenik meg a (grammatikusnak tekintendő) mondat szerkezetben, az ige alanyi vagy tárgyi bővítménye kötelezően csak határozatlan lehet (vö. Komlósy 1989, 174); ez lényegében a határozottsági korlátozás érvényesülését jelenti a hangsúlykerülő igék körében.

11.a) Kultúrnövények `származnak Amerikából.

b) A rivalizálás `támasztott (már) viszályt családtagok között.

7. *Összefoglaló megjegyzések, szempontok a téma további vizsgálatához*

Befejezésül szeretném kiemelni, hogy a nyelvi rendszerről és a nyelv működéséről való tudásunk is fontos ismeretekkel bővíthet a hangsúlykerülő és hangsúlykerő igéket bemutató eddigi kutatások révén. Ugyanakkor a nyelvészeti leírás számára több megoldatlan problémát, megválaszolatlan kérdést, tennivalót is megfogalmaztak, mondhatnánk hátrahagytak a témakör korábbi vizsgálatai. Ilyenek például a csoporthoz tartozó igék viszonylag teljes körű összegyűjtésének feladata; rendszerezésük lehetséges szempontjainak pontosabb megfogalmazása és magának a rendszerezésnek az elvégzése, ami valószínűleg az oktatás számára is további haszonnal járna; továbbá az idegen nyelvek megfelelő igecsoportjaival való összevetés. És persze a témakörrel kapcsolatos legfogósabb kérdés: valamilyen magyarázatot adni a hangsúlykerülő és hangsúlykerő igék sajátos viselkedésére a szabályos igékhez képest és egymással összehasonlítva is.

Komlósy András bizonyos magyarázatot megfogalmazva, melyet maga sem tart véglegesnek és elégségesnek, utal arra, hogy mindkét igecsoportot nagyrészt statikus igék alkotják, és ez megkülönböztető jegy lehet a szabályos igékhez képest. De ekkor is változatlanul kérdés: miért működik ilyen különböző módon a két igecsoport. Van olyan nézet, amely szerint a hangsúlykerő igék önállóak, úgynevezett szemantikai kiegészítők nélkül is betöltik jelentésfunkcióikat. Ezzel szemben a re-

dukált szemantikájú hangsúlykerülők rászorulnak a jelentésüket kiegészítő kötelező bővítmények jelenlétére (vö. Hegedűs 2004, 298).

Azt gondolom, hogy a hangsúlykerülő igék sajátos viselkedését úgy is magyarázhatjuk, hogy azok a szavak, főnévi kifejezések, amelyek ezeknek az igéknek a bővítményeiként megjelennek a mondatainkban, jelentésüknél, tartalmuknál fogva eleve képesek eléggé jól definiálható szemantikai viszonyokat megvalósítani egymással. Némi túlzással megállapíthatjuk, hogy ezek a főnevek nincsenek ráutalva az ige értelmező jelentésére, anélkül is tudhatjuk, mi történik, játszódik le a bővítményekkel jelölt valóságelemek között. Figyeljük meg az alábbi feladatban megadott szópárokat!

Foglalja egyszerű mondatba a megadott két szót egy ige felhasználásával! A megadott szavak toldalékokat kaphatnak.

1. a baleset	–	gyorshajtás
2. a mese	–	törpék
3. a vércse	–	a ragadozó madarak csoportja
4. a szállítószalag	–	anyagok mozgatása
5. a keskeny ösvény	–	a hegy teteje

Ha egyetlen igével akarjuk összekapcsolni őket, maguk a főnevek erőteljesen irányítják az igeválasztást. Ezt mutatta egy 10 diákkal elvégzett próba (kísérletnek nem merném nevezni), amelyben ezeknek a szópároknak az igés összekapcsolása volt a feladatuk. Az 5. szópár esetében pl. nyolcan a *vezet* igét választották.

Úgy tűnik tehát, hogy ezekben az esetekben a hangsúlykerülő ige csak arra szolgál, hogy mondatba építsük vele a jelentéskapcsolatokat megvalósító névszokat, vagyis csupán szintaktikai szerepe van, és elsődlegesen nem jelentéstani, jelentésadó elem. Ezért is marad hangsúlytalan. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a hangsúlykerülő igék mondatbeli szerepüket tekintve az erősen deszemantizált funkcióigék felé közelednek. Hozzátenném, hogy szükségesnek tartom ennek a magyarázatnak a további átgondolását, ellenőrzését.

IRODALOM

- Hegedűs Rita 2004. *Magyar nyelvtan*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Klaudy Kinga 1987. *Fordítás és aktuális tagolás*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Komlósy András 1989. Fókuszban az igék. In: Telegdi Zsigmond – Kiefer Ferenc (szerk.) *Általános nyelvészeti tanulmányok XVII*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 171–182.
- Maleczki Márta 2000. Határozatlan argumentumok a magyarban. In: Kenesei István (szerk.) *Igei vonzatszerkezet a magyarban*. Osiris Kiadó, Budapest. 287–331.

Szabolcsi Anna 1986. From the definiteness effect to lexical integrity. In: Abraham, Werner – de Meij, Sjaak (eds.) *Topic, Focus and Configurationality*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 321–348.

Szita Szilvia – Görbe Tamás 2009. *Gyakorló magyar nyelvtan / A Practical Hungarian Grammar*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Melléklet

I. Komlósy András példasorai (K.A.: Fókuszban az igék, Általános Nyelvészeti Tanulmányok XVII. Akadémiai Kiadó 1989. 171–182.)

I/A „Hangsúlykerülő” igék

- (i) vmi/vki vhol (*ott*) : *van, marad, található, húzódik, áll, fekszik, tartózkodik, terem, e l t e r ü l* (!)
- (ii) vki vmit vhol (*ott*) : *hagy, felejt, tart, talál*
- (iii) vmi vhova (*oda*) : *visz, vezet, kerül*
- (iv) vmi vmibe (*bele*) : *kerül, telik, fér*
- (v) vki vmire (*rá*) : *akad, bukkan, talál, lel, jut*
- (vi) vmi vkire (*rá*) : *hárul, marad, jut*
- (vii) vki vmit vkire (*rá*) : *hárít*
- (viii) vmi vmit: *jelent, alkot, képez, képvisel, mutat, ér*
- (ix) vmi vmiről: *szól*
- (x) vmi vmiből: *van, áll, készül, ö s s z e t e v ő d i k* (!)
- (xi) vmi vmin/vkin: *áll, múlik, alapul*
- (xii) vmi vmire: *tanít (vkit), mutat*
- (xiii) vmi vhogy: *van, viszonyul vmihez, bánik vkivel, áll, k i n é z* (!)
- (xiv) vki vmi mellett/ellen: *van, áll, szavaz, dönt*
- (xv) vmi vmi(lyen)nek: *látszik, tűnik*
- (xvi) vki vmit/vkit vmi(lyen)nek: *lát, hisz, vél, gondol, tud, tart, íté*
- (xvii) vmi vmiül: *szolgál*

I/B „Hangsúlykérő” igék

- (i) vki/vmit/inf.: *szeret, kedvel, gyűlöl, utál, sajnál, tud, szégyell, resterll, imád*
- (ii) vki vmit: *kedvel, un, ismer, tisztel, becsül, gátol, akadályoz, sokall, elége*l, élvez, értékel, helyesel, rosszall, kevesel, kicsinyel, furcsáll, nehezel, drágáll, mellőz, kétell
- (iii) vmi/vki vkit: *dühít, bosszant, zavar, aggaszt, érdeke*l, untat
- (iv) vkinek vmi: *tetszik, árt, használ, hiányzi*k, derogál
- (v) vkinek vmi/inf.: *tilos, szabad, lehet, illi*k

- (vi) vki vmilyen nyelven általában véve: *beszél, ír, olvas, tud, ért*
- (vii) vki vmitől: *fél, tart, irtózik, retteg*
- (viii) vegyesen: *hisz* vmiben/vminek, *emlékszik* vmire, *vonzódik* vmihez, *dönt* vmiben
- (ix) vonzatos melléknevek: *párhuzamos, merőleges, büszke, irigy* vmire/vkire; *szerelmes* vkibe, *kedves, hű(tlen)* vkihez stb., valamint az összes középfokú, *-nál, -nél* vonzatú melléknév

II. Kiegészítő példasor a hangsúlykerülő igék csoportjához

- (1) vmi vmiből *fejlődik, keletkezik, képződik*
- (2) vmi vhonnan (vmiből) *származik, ered, fakad*
- (3) vmi vmivé *alakul, válik, változik*
- (4) vki/vmi vmit *okoz, eredményez, kelt, támaszt, gerjeszt*
- (5) vmi vmi/vki miatt *történik*
- (6) vmi vmihez *vezet*
- (7) vki/vmi vmilyennek *bizonyul, mutatkozik, tetszik*
- (8) vki vmi vhoza *tartozik*
- (9) vki vmit [időt] vhol *tölt, veszteget*
- (10) vmi vmit *borít, fed, lep*

Aradi, András

Verbs always and never with focus stress in the Hungarian sentence structure

The aim of this paper is to describe the main characteristics of two well-definable groups of Hungarian verbs: that is (a) verbs which always have strong stress in the sentence and can be in initial position in the sentence structure; (b) verbs which never have strong stress and require that a stressed nominal element be in focus position in front of them. In the article these groups of verbs are studied from the aspects of describing and teaching Hungarian as a foreign language. The author attempts to summarize the investigations that were carried out by scholars separately in this subject.